

Aan

Minister dr. M. Bussemaker van OCW
Minister H. Kamp van Economische zaken, Landbouw en Innovatie
Staatssecretaris S. Dekker van OCW

Universiteit van Amsterdam

Contactpersoon

Drs. W. Schaveling

Directeur Interfacultaire

Lerarenopleidingen UvA

Contactadres

Nieuwe Prinsengracht 130

1018VZ Amsterdam

020 - 5257616

W.Schaveling@uva.nl

Cc.

Mw. E. de Kler, griffier van de kamer commissie voor OCW
Mr. J. van der Vlist, Secretaris-Generaal Primair en Voortgezet Onderwijs (OCW)
Dhr. Ch. P. Buijnk, Secretaris-Generaal, Ministerie van EL&I
Onderwijsraad
Raad voor Cultuur
VO-Raad

Plaats/Datum

Amsterdam, 6 November 2012

Onderwerp

Concept regeling wetsvoorstel havo vwo

Geachte minister Bussemaker, minister Kamp en staatssecretaris Dekker,

Met deze brief willen wij u dringend verzoeken het wetsvoorstel omtrent de bovenbouw van havo vwo inzake twee punten te wijzigen, gericht op:

- **Behoud van ckv (culturele en kunstzinnige vorming) als vak voor alle leerlingen in de bovenbouw van havo en vwo.**
- **Behoud van een reële keuzemogelijkheid voor het kunstvak op havo in het profiel Cultuur en Maatschappij.**

We reiken u hierbij vijf argumenten aan ter onderbouwing van deze twee wijzigingen:

1. Behoud van het vak ckv is de beste garantie voor kunst- en cultuuronderwijs voor alle leerlingen.
2. Behoud van het vak ckv en een reële keuze voor een kunstvak op havo bieden de beste garantie voor kwaliteit en talentontwikkeling in kunst- en cultuuronderwijs.
3. Behoud van (universitair) opgeleide, gekwalificeerde eerstegraads vakdocenten in ckv en de kunstvakken in het kader van de waarborging van de kwaliteit: dat is noodzakelijk voor het leren van complexe, hogere denkvaardigheden zoals creatief denken en het ontwikkelen van cultuurhistorisch besef door leerlingen.
4. Behoud van het vak ckv is noodzakelijk in het kader van haalbare educatieve doelstellingen voor musea en culturele instellingen.
5. Behoud van het vak ckv is belangrijk omdat dit gewenst is door veel scholen (zoals de cultuurprofielscholen), ouders, leerlingen en alle vervolgoopleidingen in de kunsten waaronder de universitaire opleidingen in de kunsten maar ook door het Ministerie van OCW zelf ¹. In de bijlage bij deze brief geven wij een onderbouwing van deze vijf argumenten.

¹ Het Ministerie van OCW zelf geeft aan: "Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) werkt aan een slim, vaardig en creatief Nederland. OCW wil dat iedereen goed onderwijs volgt en zich voorbereidt op zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. Verder wil het ministerie dat iedereen cultuur kan beleven en dat leraren, kunstenaars en wetenschappers hun werk kunnen doen." Bron: <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw>. Met name dit laatste is volgens ons met dit concept wetsvoorstel absoluut in het geding.

Onderwijs dient een brede vorming en dit is een belangrijke taak in het curriculum. De Minister van onderwijs, cultuur en wetenschappen dient volgens ons daarom onderwijs in culturele - en kunstzinnige vorming te garanderen en de kwaliteit van dat onderwijs voor alle leerlingen te waarborgen.

Bovengenoemde wijzigingen zijn eveneens cruciaal voor succesvol beleid gericht op talentontwikkeling; voor behoud van doorstroommogelijkheden naar alle kunstopleidingen waaronder de universitaire opleidingen in kunst- en cultuur en voor behoud van universitair opgeleide gekwalificeerde eerstegraads docenten voor het onderwijs in ckv en in de kunstvakken en dat is noodzakelijk het kader van de door u gewenste waarborging van de kwaliteit in kunst- en cultuureducatie.

Het kan volgens ons nooit uw bedoeling zijn dat academisch opgeleide, eerstegraads docenten ckv en de kunstvakken hun baan volledig kwijtraken². Toch is dat het voorspelbare resultaat van dit wetsvoorstel. Ondergetekenden achten het daarom van het grootste belang dat u bovengenoemde twee wijzigingen in het uiteindelijke wetsvoorstel doorvoert.

Hoogachtend,

Namens alle genoemden op de volgende pagina's, zij ondersteunen de inhoud van deze brief volledig,

Prof. dr. F. P. I. M. van Vree
Decaan van de faculteit Geesteswetenschappen
Universiteit van Amsterdam.

Prof. dr. E. H. F. de Haan
Decaan van de faculteit Maatschappij- en Gedragwetenschappen
Universiteit van Amsterdam.

Bijlage (1). Onderbouwing van de vijf gegeven argumenten op basis van wetenschappelijk onderzoek.

² In een brief dd. 10 juli 2012, kenmerk: VSNU 12/143U, wezen wij staatssecretaris Zijlstra al op twee andere knelpunten die voor dezelfde van groep academisch opgeleide, eerstegraads docenten kunsttheorie dreigen te ontstaan naar aanleiding van het advies van de verkenningcommissie Kunstvakken (SLO, juli 2012), waarin over de samenvoeging van twee bestaande examenprogramma's (tehatex/kunstgeschiedenis en kunst inclusief kunst algemeen) is geadviseerd. Door deze samenvoeging dreigt de rol van de kunsttheorie onaanvaardbaar verkleind te worden. Hierdoor verdwijnt de aansluiting tussen het VO en het universitaire kunstonderwijs, en kunnen voor havo en vwo de eindtermen (waaronder cultuurhistorisch besef) niet meer gehaald worden. Het advies van de verkenningcommissie lijkt aan te sturen op een situatie waarin alleen hbo-opgeleide docenten in het onderwijs in de kunstvakken werkzaam zullen zijn. Terwijl het ministerie zegt er naar te streven de kwaliteit van het voortgezet onderwijs te verhogen door juist meer academici voor de klas te krijgen, in de vorm van eerstegraads, universitair opgeleide docenten.

Universiteitshoogleraren UvA

Prof. dr. H. W. van Os (Universiteitshoogleraar, leerstoel Kunst & Samenleving, UvA)

Prof. dr. A. H. G. Rinnooy Kan (Universiteitshoogleraar, Economie en Bedrijfskunde, UvA)

Prof. dr. R. H. Dijkgraaf (Universiteitshoogleraar, UvA & Director en Leon Levy Professor aan het (IAS) in Princeton)

Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, UvA: hoogleraren, UHD, UD, docenten & onderzoekers

Drs. W. Schaveling (directeur lerarenopleidingen, POWL, ILO-UvA)

Prof. dr. G. C. W. Rijlaarsdam (hoogleraar onderwijswetenschappen, POWL, ILO-UvA)

Mw. Prof. dr. C. A. M. van Boxtel (EUR /POWL, ILO-UvA/directeur Landelijk Expertisecentrum Mens- & Maatschappijvakken)

Prof. dr. F.J. Oort (hoogleraar en directeur van de *Graduate School of Child Development and Education*, UvA)

Mw. Prof. dr. M. L. L. Volman (hoogleraar onderwijskunde, POWL-UvA)

Prof. dr. C. K. W. de Dreu (hoogleraar Psychologie, UvA)

Mw. Prof. dr. E. A. M. Crone (bijzonder hoogleraar Neurocognitieve en affectieve ontwikkeling in de adolescentie, UvA)

Mw. em. Prof. dr. B. H. A. M. van Hout-Wolters (hoogleraar onderwijswetenschappen, POWL, ILO-UvA)

Mw. Prof. dr. R. Dekker (University of Cologne - senior onderzoeker wiskunde, POWL, ILO-UvA)

Dr. T. T. D. Peetsma (Afdelingsvoorzitter Pedagogiek, Onderwijskunde en Lerarenopleiding, UvA)

Dr. J. P. van Drie (universitair docent, POWL, ILO-UvA)

Dr. M. Baas (Psychologie, VENI laureaat, UvA)

Dr. ir. H. C. Kneppers (onderzoeker economie, POWL, ILO-UvA)

Drs. M. C. M. Kropman (vakdidacticus geschiedenis, coördinator, POWL, ILO-UvA)

Drs. Y. T. S. M. Rijns (onderwijskundige, onderwijscoördinator, POWL, ILO-UvA)

Drs. A. A. Rezaei, MA (onderzoeker en vakdidacticus Godsdienst/levensbeschouwing, POWL, ILO-UvA)

M. T. A. van de Kamp, MA, MSc (vakdidacticus kunsttheorie, promovenda, POWL, ILO-UvA)

A. M. van der Vlies, MA (vakdidacticus kunsttheorie, POWL, ILO-UvA)

Drs. C. M. W. A. Weststrate (vakdidacticus Frans, POWL, ILO-UvA)

Drs. H. H. van Hoorn, M SEN (vakdidacticus Italiaans, POWL, ILO-UvA)

Drs. M. G. van Riessen (vakdidacticus geschiedenis, POWL, ILO-UvA)

Faculteit der Geesteswetenschappen, UvA: hoogleraren, UHD, UD, docenten & onderzoekers,

Prof. dr. A. F. W. Bosman (hoogleraar Kunstgeschiedenis, UvA)

Mw. Prof. dr. C. Chavannes-Mazel (hoogleraar Kunstgeschiedenis, UvA)

Mw. Prof. dr. D.A. Cherry (hoogleraar Kunstgeschiedenis, UvA)

Prof. dr. F. Grijzenhout (hoogleraar Kunstgeschiedenis, UvA)

Prof. dr. K. E. Röttger (hoogleraar Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)

Prof. dr. H.J. Honing (hoogleraar Cognitieve en Computationale Muziekwetenschap, UvA)

Mw. Prof. dr. J. F. T. M. van Dijck (hoogleraar Mediastudies, in het bijzonder comparatieve mediastudies, UvA)

Mw. Prof. dr. P. P. R. W. Pisters (hoogleraar Media & Cultuur, UvA)

Prof. dr. C. P. Lindner (hoogleraar Mediastudies, in het bijzonder televisie, UvA)

Prof. dr. F. M. Doorman (hoogleraar journalistieke kritiek op het terrein van kunst en cultuur, UvA)

Prof. dr. J. Früchtel (hoogleraar capaciteitsgroep Critical Cultural Theory, UvA)

Dr. K. Broekhuijsen (Kunstgeschiedenis, UvA)

Dr. R. Esner (Kunstgeschiedenis, UvA)

Dr. J. Boomgaard (Kunstgeschiedenis, UvA)

Dr. A. R. de Koomen (Kunstgeschiedenis, UvA)

Dr. M. I. D. van Rijsingen (Kunstgeschiedenis, UvA)

Dr. J. P. B. M. de Vries (Kunstgeschiedenis, UvA)

Dr. E. S. Bergvelt (Cultuurgeschiedenis van Europa - Culturele studies, Museumstudies, UvA)

Dr. A. A. Witte (Hoofd onderwijs Kunst- Religie en Cultuurwetenschappen/UD Cultuurbeleid, UvA)

Dr. G. M. van de Roemer (Algemene Cultuurwetenschappen, UvA)

Dr. J. Boogaart (Muziekwetenschap, UvA)

Dr. J.G.C. de Bloois (Literatuurwetenschap, UvA)

Dr. P. G. F. Eversmann (Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)

Dr. R. G. C. van der Zalm (Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)

Dr. C. Dieleman (Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)

Dr. S. Bala (Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)
Dr. B. van Oostveldt (Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)
Dr. V. Zangl (Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)
Drs. F. Lint (Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)
Drs. Z. Gündüz (Promovendus Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)
Drs. W. N. Rodenhuis (vakreferent uitvoerende kunsten UBA / conservator bijzondere collecties, UvA)
H. E. W. M. Danner (Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)
F. Boland, MA (Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)
H. M. H. Goeyens, MA (Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)
A. H. P. M. van Heugten, MA (Theaterwetenschap/dramaturgie, UvA)

Faculteit Letteren: Kunst & Cultuur, VU - hoogleraren, UHD, UD en docenten.

Prof. dr. J. E. Bosma (hoogleraar Architectuurgeschiedenis en Erfgoedstudies en afdelingshoofd Kunst en Cultuur, VU)
Prof. dr. D. M. Oostdijk (hoogleraar Engelstalige letterkunde, VU)
Prof. dr. J. Fidom (bijzonder hoogleraar orgelkunde, VU)
Dr. S. Luticken (Faculteit Letteren: Kunst & Cultuur, VU)
Dr. I. L. Blom (Faculteit Letteren: Kunst & Cultuur, VU)
Dr. I. R. Vermeulen (Faculteit Letteren: Kunst & Cultuur, VU)
Dr. J. P. ten Berge (Faculteit Letteren: Kunst & Cultuur, VU)
Dr. J. H. G. Bergsma (Faculteit Letteren: Kunst & Cultuur, VU)
Drs. I. B. M. van Koningsbruggen (Faculteit Letteren: Kunst & Cultuur, VU)
Drs. S. J. Konijn (Faculteit Letteren: Kunst & Cultuur, VU)
Drs. N. J. S. F. Zonnenberg (Faculteit Letteren: Kunst & Cultuur, VU)
Y. Cavalcanti Araujo (Faculteit Letteren: MA Design Cultures, VU)

Kunstenaars

Marlene Dumas (beeldend kunstenaar, Amsterdam)
Rineke Dijkstra (beeldend kunstenaar, Amsterdam)
Marijke van Warmerdam (beeldend kunstenaar, Amsterdam)
Rob Birza (beeldend kunstenaar, Amsterdam)
Marien Schouten (beeldend kunstenaar, begeleider De Ateliers, Amsterdam)
Fiona Tan (beeldend kunstenaar, Amsterdam)
Roos Theuws (beeldend kunstenaar, docente Gerrit Rietveld Academie, Amsterdam)
Henk Visch (beeldend kunstenaar, Eindhoven)
Geert Lageveen (theatermaker bij Orkater, Amsterdam)
Leopold Witte (theatermaker bij Orkater, Amsterdam)

Creatieve Industrie

Ir. M. Crouwel (Bentham Crouwel Architects, Amsterdam)
em. Prof. dr. W. Veen (hoogleraar 'learning systems', TU Delft)
M. Stikker (directeur oprichter, Waag Society)
Marcel Wanders (eigenaar Marcel Wanders, Amsterdam)
Lidewij Edelkoort (eigenaar TREND UNION en TREND TABLET, Amsterdam)

VandenEnde Foundation

Joop en Janine van den Ende/VandenEnde Foundation

Directies Rijksmuseum, Van Gogh Museum, Stedelijk Museum, Het Concertgebouw, Toneelgroep Amsterdam.

Drs. W. M. J. Pijbes (Directeur Rijksmuseum, Amsterdam)
Drs. A. C. Rüger (Directeur Van Gogh Museum, Amsterdam)
A. Goldstein (Directeur Stedelijk Museum, Amsterdam)
S. Reinink (Algemeen directeur, Het Concertgebouw, Amsterdam)
I. van Hove (Directeur Toneelgroep Amsterdam)

Educatieteams Rijksmuseum, Van Gogh Museum, Stedelijk Museum, Het Concertgebouw, Stadsschouwburg, het Muziektheater en Toneelgroep Amsterdam

A. Broekgaarden (Hoofd Publiek & Educatie, Rijksmuseum, Amsterdam)
Dr. P. Kintz (Senior medewerker Publiek & Educatie, Rijksmuseum, Amsterdam)
Drs. M. H. J. de Vet (Hoofd Educatie, Van Gogh Museum, Amsterdam)
Drs. R. van Blerk *BEd* (Educator, Van Gogh Museum, Amsterdam)
M.-J. van Schaik *BEd*, (Teammanager Educatieve Activiteiten, Van Gogh Museum, Amsterdam)
Drs. R. Hulshoff Pol (Hoofd Educatie en publieksbegeleiding, Stedelijk Museum, Amsterdam)
Drs. M. van Gastel (Senior medewerker educatie, Stedelijk Museum, Amsterdam)
A.N. van Keulen (Hoofd Educatie en Participatie, Het Concertgebouw, Amsterdam)
E. van der Steen (Educatie PO & VO, Stadsschouwburg, Amsterdam)
M. Wobma-Helmich (Adjunct-directeur Educatie, Participatie en Programmering Muziektheater, Amsterdam)
R. J. Knoester (Hoofd P&O van het Muziektheater, Amsterdam)
Drs. W. Smilde (Hoofd Educatie Toneelgroep Amsterdam)

Expertisecentrum Vakdidactiek Kunsttheorie

Deze brief werd opgesteld vanuit het Expertisecentrum Vakdidactiek Kunsttheorie, door Anne Marie van der Vlies en Marie-Thérèse van de Kamp. Het expertisecentrum vakdidactiek kunsttheorie maakt deel uit van het Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken, onder leiding van mw. prof. dr. C. van Boxtel (EUR, UvA) <http://www.expertisecentrum-kunsttheorie.nl/>. De argumenten in de brief werden opgesteld in overleg met de samenwerkingspartners van het expertisecentrum vakdidactiek kunsttheorie: Drs. H. Havekes, ILS-RU, Nijmegen en Drs. E. Bos, ICLON, Leiden en met de educatieve diensten van het Rijksmuseum, het Van Gogh Museum en Stedelijk Museum.

Vanuit het Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken, het Expertisecentrum Vakdidactiek Kunsttheorie en de lerarenopleidingen van POWL, UvA zijn ondergetekenden graag bereid de inhoud van de brief nader toe te lichten en de minister en staatssecretaris eventueel te adviseren over (onderzoek naar) gewenste kwaliteitsverbeteringen bij het vak culturele en kunstzinnige vorming (ckv).

Drs. W. Schaveling, directeur interfacultaire lerarenopleidingen POWL, UvA
mw. Prof. dr. C. A. M. van Boxtel (Erasmus School of History, Culture and Communication – EUR / POWL, ILO-UvA, directeur Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken)
A. M. van der Vlies, *MA*, vakdidacticus POWL, UvA - Expertisecentrum Vakdidactiek Kunsttheorie
M. T. A. van de Kamp, *MA*, *MSc*, vakdidacticus & promovenda (creativiteit en leerprocessen) POWL, UvA –
Projectleider Expertisecentrum Vakdidactiek Kunsttheorie
Marlene Dumas, beeldend kunstenaar, externe adviseur

Bijlage 1.

Plaats/Datum

Amsterdam, 6 November 2012

Bijlage bij:

Brief van de Universiteit van Amsterdam met reactie op concept regeling wetsvoorstel havo vwo, gericht op twee wijzigingen, namelijk:

- **Behoud van ckv als vak voor alle leerlingen in de bovenbouw van havo en vwo.**
- **Behoud van een reële keuzemogelijkheid voor het kunstvak op havo in het profiel Cultuur en Maatschappij.**

Onderbouwing van de vijf argumenten:

1: Behoud van het vak ckv is de beste garantie voor kunst- en cultuuronderwijs voor alle leerlingen.

Een vak ckv met duidelijke doelstellingen en een vaste plaats in het curriculum vormt de beste garantie voor kunst- en cultuuronderwijs op alle scholen. De minister zou daarom culturele en kunstzinnige vorming als vak in het curriculum, moeten garanderen voor alle leerlingen in de bovenbouw van havo en vwo. Behoud van ckv als vak is belangrijk om daarmee te voorkomen dat cultuuronderwijs dezelfde marginale plek in het curriculum krijgt zoals de onderwijsraad (2012) dat in het PO vaststelde.

2: Behoud van het vak ckv en een reële keuze voor een kunstvak op havo bieden de beste garantie voor kwaliteit en talentontwikkeling in onderwijs.

Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat a) het doceren, b) de kwaliteit van de docent en c) het curriculum tot de meest bepalende factoren voor de kwaliteit van het onderwijs gerekend mogen worden (Van de Grift, 2010; Hattie, 2009, 2012). Bevlogen docenten zijn van belang voor het leren van leerlingen (Roorda, 2012). Zonder het vak ckv is er geen vaste plaats meer voor culturele en kunstzinnige vorming in het curriculum en is er geen formatie meer beschikbaar voor (universitair) opgeleide, gekwalificeerde en veelal bevlogen eerstegraads docenten ckv. Zonder voldoende keuzemogelijkheden voor een kunstvak op havo zijn er minder mogelijkheden voor leerlingen om hun talent te ontwikkelen en komt er eveneens minder formatie beschikbaar voor (universitair) opgeleide, gekwalificeerde en veelal bevlogen eerstegraads docenten in de kunstvakken. Dat is tegenstrijdig aan de doelstelling van de minister gericht op kwaliteitsverbetering en excelleren in het onderwijs. Dus moet het vak ckv in het curriculum van de bovenbouw van havo en vwo behouden blijven en moet er een reële mogelijkheid blijven om een kunstvak te kiezen op havo, om daarmee de kwaliteit van het onderwijs te kunnen garanderen op alle scholen.

3: Behoud van (universitair) opgeleide, gekwalificeerde eerstegraads vakdocenten in ckv en kunstpraktijk en kunsttheorie in het kader van de waarborging van de kwaliteit: dat is noodzakelijk voor het leren van complexe, hogere denkvaardigheden zoals creatief denken en het ontwikkelen van cultuurhistorisch besef, door leerlingen.

Afschaffen van het vak ckv en de vergaande beperking van de keuzemogelijkheden voor het kunstvak op havo, betekenen een verlies van duizenden banen in de kunst - en cultuureducatie, zowel binnen het onderwijs als bij culturele instellingen. Wanneer er geen ckv vak meer is en wanneer leerlingen nauwelijks nog een kunstvak kunnen kiezen, zijn er ook geen kunstvakdocenten meer nodig. Dat is onwenselijk voor het leren van belangrijke en complexe, hogere orde denkvaardigheden door leerlingen, zoals creatief denken (Anderson, Krathwohl, & Airasian, 2001) - van belang in relatie tot de brede vorming van leerlingen en de kennis- en innovatie economie. De organisatie partnership 21 onderzocht de vereiste vaardigheden voor de 21ste eeuw en concludeerde dat kunst tot de kerndomeinen behoort en creativiteit tot de belangrijkste toepassingsvaardigheden (Partnership for 21st century skills, 2006). Uit het onderzoek van Efland (2004), Hetland en Winner (2007) en Winner en Lancrin (2012) komt naar voren dat leerlingen belangrijke kunstzinnige en culturele maar ook academische vermogens voor de toekomst door kunstonderwijs leren ontwikkelen. Recent onderzoek

aan de UvA toonde aan dat leerlingen bij de kunstvakken en bij het vak ckv hun creatieve vermogens kunnen leren verbeteren (Groenendijk, 2012; Van de Kamp et al., 2012). De ontwikkeling van creatieve en kunstzinnige vermogens is eveneens van belang voor een goede doorstroom naar een breed scala aan vervolgopleidingen in kunst en design, en dat sluit weer aan op de doelstellingen van het topsectorenbeleid met betrekking tot de creatieve industrie (Winner & Lancrin, 2012). Onderzoek naar de rol van kunsteducatie voor het leren waarderen van kunst laat zien dat kunsteducatie niet alleen leidt tot meer kennis van kunst en cultuur maar ook tot positievere en sterkere ervaringen van kunst (Leder et al., 2012). Zowel kennis als een positieve waardering voor kunst zijn nodig voor behoud van belangrijk cultureel erfgoed (Immordino-Yang, & Damasio, 2007).

4: Behoud van het vak ckv is noodzakelijk in het kader van haalbare educatieve doelstellingen voor musea en culturele instellingen. Afschaffen van het vak ckv en de vergaande beperking van de keuze voor een kunstvak op havo in het profiel Cultuur en Maatschappij zou betekenen dat musea, theaters en andere culturele instellingen hun educatieve doelstellingen veel moeilijker kunnen verwezenlijken. De culturele infrastructuur die in de afgelopen 14 jaar met heel veel inspanningen is opgebouwd rondom het vak ckv en de kunstvakken wordt anders afgebroken. Eenmaal afgebroken duurt het jaren voordat zoiets weer is opgebouwd.

5: Behoud van het vak ckv is belangrijk omdat dit gewenst is door veel scholen (zoals de cultuurprofiel scholen), ouders, leerlingen en alle vervolgopleidingen in de kunsten, waaronder ook de universitaire opleidingen in de kunsten. De redenering van de minister om ckv als vak af te schaffen is niet consistent: In de kamerbrief van maart 2012 geeft de minister aan, na onderzoek door diverse onafhankelijke commissies, dat het ministerie wel moet voorschrijven WAT er in het onderwijs gedaan moet worden, maar niet HOE dat gedaan moet worden. Het afschaffen van het vak (= het WAT) ligt dan niet voor de hand. Wel het ruimte bieden aan scholen voor het HOE (= bijvoorbeeld het aantal te ondernemen culturele activiteiten).

Wij hopen de minister hiermee goede argumenten te hebben aangereikt om dit wetsvoorstel te wijzigen gericht op behoud van het vak ckv voor alle leerlingen in de bovenbouw van havo en vwo; en behoud van een reële keuzemogelijkheid voor het kunstvak op havo in het profiel Cultuur en Maatschappij. "*Cultuureducatie hoort thuis in het hart van het onderwijs: daar wordt een fundament gelegd voor de culturele ontwikkeling van kinderen.*" (Onderwijsraad & Raad voor Cultuur, 2012). "*Kunst is zo oud als de mensheid zelf, het is onderdeel van iedere cultuur en het is een belangrijk domein binnen de menselijke ervaring, net als wetenschap, technologie, wiskunde en de geesteswetenschappen. Om die reden verdient kunst een belangrijke plek in het Onderwijs.*" (Winner & Vincent-Lancrin, 2012.) "*Jij kunt niet het top eren, als jij de basis niet waarderen !*" (Marlene Dumas, bij het in ontvangst nemen van de Vermeer prijs, 29 oktober 2012)

Geraadpleegde literatuur:

- **Anderson, Krathwohl, & Airasian.** (2001). Zij classificeerden denkvaardigheden van eenvoudig naar complex. Creatief denken wordt door hen als de meest complexe vorm van de hogere orde denkvaardigheden beschouwd.
- Anderson, L. W., Krathwohl, D. R., & Airasian, P. W. (2001). *A taxonomy for learning, teaching and assessing: a revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. NY, Addison Wesley Longman, Inc.
- **Andrew, J. P., Manget, J., Michael, D. C., Taylor, A., & Zabit, H.** (2010). *Innovation 2010: A return to prominence and the emergence of a new world order*. Boston, MA: The Boston Consulting Group.
- **Barsch, J., Capozzi, M. M., & Davidson, J.** (2008). *Leadership and innovation*. The McKinsey Quarterly, 1, 37-47. Deze recente studies van McKinsey and BCG laten zien dat Managers en CEOs aangeven creativiteit en innovatie als strategische kernprioriteiten te zien voor organisaties.

- **Cherry, D.** (2005). Art: History: Visual : Culture. "*Visual culture and its relationships to art history have been the subject of vigorous debate in recent years. Contributions by important scholars from the field of art history and visual culture, revise and develop theories of visuality, looking and the gaze, considering vision in its relation to visuality and invisibility, the body, space, and the senses and analysing connections between visual culture and aesthetics and the senses from varied theoretical and philosophical perspectives.*" Hierin worden relaties tussen de visuele cultuur en de kunstgeschiedenis aan de orde gesteld. Kunstgeschiedenis en visuele cultuur worden vanuit verschillende perspectieven van culturen, locaties en historische periodes bestudeerd: van de achtste eeuw in China tot hedendaagse Zuid-Afrikaanse cultuur, van Byzantium tot de vroeg moderne en moderne Europese cultuur. Daarbij komt een scala aan visuele kunstvormen aan bod: media, inclusief fotografie, film, schilderkunst, beeldhouwkunst, installatie kunst en toegepaste kunst. In dit hedendaagse onderzoek van belangrijke onderzoekers uit de geesteswetenschappen, is te zien dat de interdisciplinaire vakken ckv en kunst algemeen aansluiten op actuele ontwikkelingen in de professionele discipline.
- **Crone, E.** (2008). "*Dus, de vorming van de motorische cortex is op jonge leeftijd extra 'plastisch', of flexibel, en het is daarom een uitgelezen periode om deze extra goed vorm te geven.[...]Adolescenten zijn daarom ook een dankbare doelgroep voor festivals, talentevenementen en kunst- en cultuurprojecten. Gelukkig maar, want de adolescentie is een unieke periode voor stimulatie van muzikaal en kunstzinnig talent.*" - Crone, E. *Het puberende brein*. p.164.
- **Conference Board, Inc., the Partnership for 21st Century Skills.** (2006). *Are they really ready to work?.* De organisatie partnership 21, onderzocht de vereiste vaardigheden voor de 21ste eeuw, beschouwt kunst als een van de kerndomeinen en =creativiteit/innovatie als een van de belangrijke toepassingsvaardigheden voor de 21ste eeuw. "*Creativity/Innovation is projected to "increase in importance" for future workforce entrants, according to more than 70 percent (73.6 percent) of employer respondents. Currently, however, more than half of employer respondents (54.2 percent) report new workforce entrants with a high school diploma to be "deficient" in this skill set, and relatively few consider two-year and four-year college-educated entrants to be "excellent" (4.1 percent and 21.5 percent, respectively).*"
- **Dieleman, C.** (2010). *Het nieuwe theaterleren. Een veldonderzoek naar de rol van theater binnen Culturele en Kunstzinnige Vorming op havo en vwo.* Hierin wordt enerzijds de rol van theater binnen CKV en KCV op havo en vwo onder de loep genomen aan de hand van open interviews met docenten, leerlingen en educatiemedewerkers van theaters en gezelschappen; anderzijds is het een meer theoretische verkenning naar wat Dieleman het *keuzeprobleem* heeft genoemd. Het betreft de vraag wie de keuze voor de culturele activiteiten in het kader van CKV maakt (de docent, de leerling of allebei een beetje), en welke kwaliteitscriteria en onderwijskundige argumenten daaraan ten grondslag liggen, c.q. zouden moeten liggen. In een vervolg op dit proefschrift geeft Dieleman (Onderzoeksconferentie cultuureducatie, Cultuurnetwerk Nederland, 2010) aan: "*Hoewel de omstandigheden waaronder CKV wordt gegeven verre van ideaal zijn, mag het vak gerust een succes worden genoemd. Veel culturele instellingen hebben in het afgelopen decennium cultuureducatie een meer prominente plaats in hun beleid gegeven en de jongeren en het onderwijs als doelgroep in de armen gesloten.*"
- **Efland, A.D..** (2004). "*Imagination is the act or power of forming mental images of what is not actually present to the senses, or what has not actually been experienced*" Art education as imaginative cognition. In Eisner, E.W. (ed.) *Handbook of Research and Policy in Art Education*.(pp.751-774). London, Routledge.
- **Groenendijk, T.** (2012). onderzocht het effect van observerend leren op de creativiteit van leerlingen in het voortgezet kunstonderwijs. Observerend leren is leren door te kijken naar iemand anders die een (creatieve) taak uitvoert. Uit haar onderzoek blijkt dat observatie een positief effect heeft op beide gebieden bij het beeldende kunstproces: leerlingen maakten creatiever producten, en hun processen waren creatiever. Daarnaast had observatie effect op het creatieve schrijfsproces van de leerlingen bij het schrijven van een gedicht.
 - Groenendijk, T. (2012). *Observe and explore: empirical studies about learning in creative writing and the visual arts*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam.
- **Hattie, J.** (2009) toonde op basis van meer dan 800 *meta*-analyses aan dat de docent een van de meest bepalende factoren is in het onderwijsleerproces. Tot de belangrijkste factoren in de top 30 van de grootste gemeten effecten op het leren van de leerling behoren: het doceren, het curriculum en de docent.
 - Hattie, J. (2009). *Visible Learning. A Synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Abingdon, Oxon: Routledge.
 - Hattie, J. (2012). *Visible Learning for Teachers. Maximizing impact on learning*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- **Hetland, L., & Winner, E.** (2007). Zij gaven aan dat belangrijke kunstzinnige, culturele maar ook academische vaardigheden voor de toekomst via kunsteducatie geleerd worden, zoals kennis opdoen over materialen en technieken; kennis opdoen over de kunstwereld; observeren, visualiseren/ het voorstellingsvermogen ontwikkelen; betrokkenheid en doorzettingsvermogen ontwikkelen; vermogen tot expressie; vernieuwen door exploreren en innoveren (creatief en divergent denken); en reflectievermogen en zelfevaluerende vermogens

- ontwikkelen. - Hetland, L., Winner, E., Veenema, S., & Sheridan, K. M. (2007). *Studio thinking. The real benefits of visual arts education*. New York: Teachers College Press.
- **Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A.** (2007). Zij toonden het belang van emoties voor het leren (onthouden, besluitvorming en creativiteit) aan, en de belangrijke rol van cultuur bij het leren over emoties. "*Embodied cognition is the interconnectedness of body and mind in learning: abstract concepts and reason are dependent on bodily, emotional and sensory encounters.*"
- Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A. (2007). We feel, therefore we learn: the relevance of affective and social neuroscience to education. *Mind, Brain, and Education*, 1, 3-10.
- **Leder, H., Gerger, G., Dressler, S. G., & Schabmann, A.** (2012). Zij deden onderzoek naar het beoordelen van kunst en de complexe wisselwerking tussen stimuli, personen en contexten. Zij concludeerden dat kunsteducatie geen luxe is en dat het niet alleen van belang is voor de algemene vorming maar dat expertise ontwikkelen in kunst eveneens tot positievere en sterkere ervaringen van kunst leidt.
- Leder, H., Gerger, G., Dressler, S. G., & Schabmann, A. (2012). How art is appreciated. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 6, 2 - 10.
- **Nijstad, B.A., De Dreu, C.K.W., Rietzschel, E.F. & Baas, M.** (2010). Deden onderzoek naar creativiteit en toonden aan dat er twee verschillende wegen zijn die naar creativiteit kunnen leiden: "*The dual pathway to creativity model: The dual pathway to creativity model argues that creativity—the generation of original and appropriate ideas—is a function of cognitive flexibility and cognitive persistence, and that dispositional or situational variables may influence creativity either through their effects on flexibility, on persistence, or both.*" - Nijstad, B.A., De Dreu, C.K.W., Rietzschel, E.F. & Baas, M. (2010). Creative ideation as a function of flexibility and persistence. In: *European Review of Social Psychology*, 21, 34 - 77.
- **Roorda, D.** (2012). toonde aan dat bevoegenheid van docenten van groot belang is voor het leren van leerlingen in het voortgezet onderwijs.
- Roorda, D. L. (2012, September 4). *Teacher-child relationships and interaction processes: effects on students' learning behaviors and reciprocal influences between teacher and child*. Universiteit van Amsterdam.
- **Van de Grift, W. J. C. M.** (2010). Docenten blijken ongeveer 20% van de verschillen in de prestaties van de leerlingen te kunnen beïnvloeden. Uit meer dan veertig jaar onderzoek naar effectiviteit van leraren en hun scholen blijkt dat diverse interventies van leraren effect sorteren als het gaat om de prestaties van de leerlingen. Dit onderzoek van Van de Grift (2010) toonde aan dat 20% van de leerresultaten door de docent bepaald worden.
- Van de Grift, W.J.C.M. (2010). *Ontwikkeling in de beroepsvaardigheden van leraren*. Rede uitgesproken bij de officiële aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de onderwijskunde bij de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen op dinsdag 23 maart 2010.
- **Van de Kamp, M. T. A.** (2010). Beoordelen van creatieve beeldende producten en processen van leerlingen in het voortgezet onderwijs. Een onderzoek naar criteria voor het beoordelen van creatieve beeldende producten en processen in een hedendaagse context van kunst en kunsteducatie. Op basis van dit onderzoek werd een beoordelingsmatrix voor beeldende producten en beeldende processen ontwikkeld en getoetst.
- http://www.expertisecentrum-kunsttheorie.nl/cms_data/litozbpr.pdf
- **Van de Kamp, M. T. A., Admiraal, W. F., Rijlaarsdam, G. C. W., & Van Drie, J. P.** (2012). Deden onderzoek naar de kennis en vaardigheden van leerlingen in het voortgezet onderwijs in divergent denken, een belangrijke indicator voor creativiteit. Slechts 26 procent van de leerlingen bleek kennis over divergent denken te hebben en deze kennis toe te kunnen passen. In een tweede onderzoek onder ckv-leerlingen, stelden zij een positief effect vast van een metacognitieve instructie, voor twee van de drie indicatoren (fluency en flexibility) van divergent denken. Divergent denken kunnen leerlingen dus leren, dat is van belang voor de creativiteitsontwikkeling van leerlingen.
- Van de Kamp, M. T. A., Admiraal, W. F., Rijlaarsdam, G. C. W., & Van Drie, J. P. (2012). *Effects of a meta-cognitive instruction on divergent thinking in the visual arts*. ILO-UvA, Amsterdam, ICLON, Leiden.
- **Winner, E., & Vincent-Lancrin, S.** (2012). De waarde van kunsteducatie: beweringen en bewijzen. Zij geven aan dat de belangrijkste bestaansreden voor kunsteducatie het verwerven van kunstzinnige vaardigheden is, waarmee zij de technische vaardigheden maar ook creativiteit, denkvermogen en gedrags- en sociale vaardigheden bedoelen die bij deze vakken worden aangeleerd. "*Kunsteducatie is belangrijk, omdat mensen die een kunstvakopleiding hebben gedaan een belangrijke rol spelen in het innovatieproces in de OESO-landen: kunst dient zonder twijfel een van de dimensies te vormen van de innovatiestrategie van een land. Maar uiteindelijk is kunst ook een wezenlijk onderdeel van het menselijk erfgoed en van datgene wat ons tot mens maakt. Daarom is het moeilijk voor te stellen dat onderwijs voor een betere toekomst mogelijk zou zijn zonder kunsteducatie.*" In T.IJdens, M. van Hoorn, A. van den Broek, C. van Rensen (red.). *Jaarboek Actieve Cultuurparticipatie 2012*. Doelen, middelen, effecten. Fonds voor Cultuurparticipatie.

Muziektheatergezelschap Orkater maakte de voorstelling 'Kamp Holland'. Daarover schreven zij: "Vaak en intensief hebben wij met scholieren (en militairen) na afloop doorgepraat over het effect van deze voorstelling. Het ervaren van een kunstwerk zet denkramen open, bereikt verrassende gebieden op zowel emotioneel als cognitief niveau en is daarmee een onmisbaar onderdeel van het onderwijs op scholen van allerlei typen onderwijs."

Marlene Dumas ontving op 29 oktober 2012 de Vermeer-prijs. Ze gaf aan in haar speech dat zij de prijs aannam, omdat zij een pleidooi voor de kunst wilde houden. "Kunst is niet een kwestie van een onschuldige smaak. Er bestaat geen 'neutrale' kijk op. Kunst is er, om ons te bevrijden van de dictatorschap van onze cultuur. Onze eigen - niet van buiten maar van binnen. Kunst is er, om ons te herinneren dat alle wetten van wat mooi is en waardevol, door mensen gemaakt worden en dus altijd voor verandering vatbaar zijn." Zij bepleitte vervolgens:

1: Dat het concept-wetsvoorstel, dat op de valreep is ingediend om de kunst- en cultuurvakken in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs vrijwel af te schaffen **niet** aangenomen wordt. Omdat wij daarmee het belangrijkste vakgebied voor een samenleving in de 21ste eeuw afschaffen. We leven in een globale, interculturele wereld. We sturen onze jonge/jongste militairen naar Afghanistan, maar willen niet over hun cultuur leren."

2: Dat alle toekomstige beleidsmakers die zich met de kunsten bezig houden een inburgeringscursus in Kunst en Cultuur volgen. **3:** Dat waardering voor kunst niet door het marktfundamentalisme sneuvelt.

4: Dat Nederland meer trots uitdraagt, over wat er op Beeldend vlak gepresteerd wordt. Neem de kwaliteit van de postacademische instellingen. Het model van het kunstenaars initiatief Ateliers'63, heeft de huidige vormen van postacademische instellingen allemaal positief beïnvloed en veranderd tot wereldberoemde plaatsen. Alleen de bewindslieden begrepen dit niet." In het slot van haar speech gaf zij aan: "Ik wil de jury bedanken, voor de grote eer die u mij bewijst, dat u vertrouwt dat ik genoeg inzicht in de beeldende kunst heb, om het voorrecht te mogen krijgen zo'n groot bedrag te ontvangen. Ook wil ik nogmaals benadrukken dat in de kunst er niet een top bestaat, zoals een berg waarop je gaat zitten en dan tevreden kunt neerkijken. **Jij kunt niet het top eren, als jij de basis niet waardeert !** De grootste vijand van een kunstenaar, dat is zichzelf. Het mooie van kunst is dat het je leert, om van de vrijheid van een ander te kunnen genieten. Maar het moeilijkste is, dat je dus weet, dat het eigenlijk altijd anders kan." Ze schonk haar prijs aan De Ateliers.